

אמנה חדשה בין ישראל והעולם
היהודי
מלאומיות לעמיות
מציונות קלאסית לציונות מחודשת

מסגרת תפיסתית
גרסה א'

תקציר מנהלים

אדר תש"ע
פברואר 2010

רקע והקדמה

1. מסמך זה מציע מסגרת תפיסתית לעתיד היחסים בין ישראל והעולם היהודי. המסמך מתאר את 'האמנה הישנה' – האתוס והיסודות ההיסטוריים עליהם נשענו היחסים – ומנתח את השינויים אשר התרחשו בעשורים האחרונים אשר גרמו להתרחקות הולכת וגוברת בין שתי הקהילות.
2. בנוסף, המסמך מציע עקרונות והנחיות ליצירתה של 'אמנה חדשה'. אמנה זו תדרוש התאמה אידאולוגית מצד הציונות והתמקדות מחדשת של הצדדים בנושאים שטומנים בחובם הזדמנות לשותפות משמעותית ואפקטיבית. כמו כן, הוא מפרט את תהליך ההסתגלות שעל התנועה הציונית, מדינת ישראל והחברה הישראלית לעבור בכדי לשרת את האמנה החדשה.
3. תרומתו הייחודית של פרויקט זה נובעת מהצגת נקודת המבט הציונית והישראלית, שנעדרה מהשיח בנושא זה בשנים האחרונות.
4. דחיפותו של הנושא נובעת מפערי הציפיות בין ישראל והקהילות בתפוצה, הגורמים למתח וחיכוך; מהקשיים הפיננסיים, המבניים והפוליטיים של מוסדות יהודיים בישראל ובתפוצות; מקשיים בחיבור בין הדורות הצעירים של העם היהודי לבין ישראל; ובהתקפה על הלגיטימיות של מדינת ישראל בשנים האחרונות.

'האמנה הישנה' בין ישראל ליהדות התפוצות

5. מערכת היחסים בין ישראל ויהדות התפוצות התבססה על 'אמנה' בלתי כתובה, שמקורה בציונות הקלאסית ושעוצבה על ידי השואה ונס לידתה מחדש של מדינת ישראל. האמנה יצרה ערכים, סדרי עדיפויות, דפוסי התנהגות, הנחות עבודה ומוסדות, שעיצבו את מערכת היחסים בדורות האחרונים, כדלקמן:
 - הציונות הקלאסית שללה את הגולה וניסתה לפרקה באופן שיטתי, על ידי קריאה נמרצת לעלייה;
 - בניית המדינה הייתה האתגר המרכזי של העם היהודי וממשלת ישראל הייתה הנציגה הבלעדית של מאמץ זה;
 - מדינת ישראל הייתה אמורה להיות חברה למופת ('אור לגויים') ומקור לגאווה ליהדות התפוצות, וכך לספק לה מקלט מדיני לעת מצוקה;
 - יהדות התפוצות הייתה אמורה לספק תמיכה כלכלית ופוליטית לישראל וכך מהגרים (עולים);
 - הנוסחה של 'כסף תמורת דם' העניקה לגיימפיה למערכת יחסים בין 'דוד עשיר לאחיין עני' ולרעיון 'התפוצות העשירות תומכות בישראל הענייה'. במקרים מסויימים, יהדות התפוצות מימנה פעילויות שהיו תחת אחריותה הישירה של ממשלת ישראל;
 - הזהות הישראלית הוגשמה דרך הלאומיות היהודית, ששללה את המסורת הגלותית והפחיתה בחשיבותם של המורשת היהודית הדתית והקהילתית שהתפתחה בגולה;
 - מערכת היחסים נוהלה על ידי אליטה קטנה שכללה מנהיגות מתנדבת, אנשי מקצוע בכירים מתוך המוסדות היהודיים המרכזיים, נציגים של ממשלת ישראל וההנהגה של הסוכנות היהודית;
 - קהילות ישראליות תוססות בתפוצות לא עלו בקנה אחד עם עקרונות הציונות הקלאסית, ולכן קיומן וצרכיהן זכו להתעלמות;
 - בעוד יהודי העולם היו מצופים להביע עניין כן בישראל ולהפנות משאבים כלכליים ופוליטיים לתמיכה בה, הישראלים הביעו עניין מועט ולעיתים אף התנשאות כלפי יהדות התפוצות.

6. יחד עם זאת, לאורך השנים האחרונות, התחוויר שמגמות עוצמתיות ערערו אמנה זו עד כדי הפיכתה ללא רלוונטית.

מגמות החותרות תחת 'האמנה הישנה'

7. מגמות בצפון אמריקה כוללות: עניין גובר במערכות יחסים ישירות שלא יתווכו יותר דרך המוסדות הקהילתיים הקיימים; חוסר עניין גובר במדינת ישראל ואף התנכרות לה; עליית המושג 'תיקון עולם' כמטרה שסוחפת רבים; והחשיבות ההולכת וגדלה של חיי קהילה תוססים.

8. במקביל, גם החברה הישראלית עברה שינויים: ישראל הפכה בטוחה ומשגשגת יחסית, בעוד הממשל המרכזי שלה סובל ממשבר מתמשך ביכולתו למשול; חיי הקהילה בישראל פורחים ויותר ישראלים עוסקים במורשת היהודית שלהם; ישראלים רבים עוזבים זמנית את ישראל לצורך לימודים ועבודה, וקהילת יהודי התפוצות נראית יציבה בעתיד הנראה לעין.

'אמנה חדשה': ציונות חדשה המבוססת על עמיות

9. כתוצאה מהנאמר לעיל, זיהינו מספר התפתחויות אידאולוגיות, תפיסתיות ומעשיות ששינו את מערכת היחסים:

- הציונות הקלאסית התפתחה להיות ציונות חדשה של המאה העשרים ואחת, אשר משלבת בין לאומיות ועמיות ורואה את ייעודה של ישראל בהקשר רחב יותר של העם היהודי;
- שלילת התפוצות מתחלפת בהבנה שגולה תוססת היא למעשה הכרחית להישרדות ארוכת הטווח של העם היהודי;
- הקריאה הנמרצת לעלייה התפתחה לכדי עידוד מחזורי חיים של התחייבות לישראל ותנועה של ישראלים ויהודים בין ישראל לקהילות היהודיות בתפוצות;
- ישראל חדלה להיתפס כחברת מופת, ויש יהודים שאף רואים בה נטל מוסרי;
- תפיסת ה'ידוד עשיר – אחיין עני' משתנה, וכוללת ציפייה להדדיות ושותפות בין שווים, במקביל לכניסתה של ישראל לעולם הראשון ובמיוחד לאור ביצועיה במהלך המשבר הכלכלי;
- בעבר, יהדות התפוצות תרמה משאבים לאספקת צרכים בסיסיים הניתנים על ידי ממשלת ישראל ונתפסה כ'מקור תקציבי' מובטח. היום היא מחפשת זירות ייחודיות להשפעה בחברה הישראלית;
- הדגש על בניית מדינה וממלכתיות הוחלף במיקוד בבניית קהילה;
- הכוח לעצב את מערכת היחסים שהיה בידיה של ממשלת ישראל וכמה 'מאכערים' גדולים התפזר בקרב אינספור תורמים ישירים המקיימים קשרים ישירים בין עמיתים וקהילות;
- ישראלים אימצו את מורשתם היהודית והזירה הציבורית בישראל התמלאה ביוזמות רוחניות. בעבר, יהדות מתקדמת יובאה אל תוך ישראל. בקרוב, ישראל תעשיר את העולם היהודי באמצעות תרבותה ויצירותיה.

ששת עמודי התווך של 'האמנה החדשה'

10. מספר רב של שיחות וראיונות הובילו אותנו למסקנה שבסיסה האידאולוגי של 'האמנה החדשה' היא 'ציונות חדשה' אשר תשלב עמיות עם לאומיות יהודית ושתתמקד בשישה מאמצים עיקריים:

- **מבנה העם: רשת עולמית של קהילות משגשגות וחסיונות** – מאמץ זה מתמקד בחיזוק ובהרחבת הרשת היהודית של קהילות, על ידי ייסוד קהילות במקומות בהם

ישנם יהודים אך לא קיימות קהילות; חיבור פרטים לקהילות; וחיזוק הקשרים בקרב קהילות קיימות בעיקר בקרב מדינות הגוש הסובייטי לשעבר, ישראל והתפוצה הישראלית;

■ **שליחות העם: 'תיקון עולם'** – במהלך שני העשורים האחרונים התפתחה מגמה של 'תיקון עולם' שנותבה לעבר שיפור המצב ההומניטארי ברחבי העולם. משימה זו מציעה הזדמנות ייחודית לשותפות ולתיאום בין ישראל לקהילות היהודיות, כאשר לישראל יש את הידע והנסיון "מהשטח" וליהדות התפוצות את הערכים והמשאבים ההכרחיים לכך.

■ **מדינת העם: ישראל דמוקרטית, בטוחה ומשגשגת המציעה חוויה יהודית ייחודית** – לישראל מעמד ייחודי בקרב העם היהודי, ללא קשר לשאלה אם היא נתפסת כעומדת במרכזו. על כן, על 'האמנה החדשה' לקדם חזון שמצליח לאזן בין ביטחון, דמוקרטיה, שגשוג ויהדות במדינת ישראל. עליו לאפשר ליהדות התפוצות להתאגד סביבה ולהרגיש כשותפים להצלחתה.

לצורך מטרה זו, על הציונות המחודשת להקנות חשיבות רבה יותר לזהות היהודית של הישראלים היהודים; לתרום לשגשוגה של ישראל; לשמר רוב יהודי בישראל, על-ידי התחייבות לסיוס השליטה על האוכלוסייה הפלסטינית; וכן לקדם שוויון ושותפות עם האזרחים הערבים של מדינת ישראל;

■ **שפת העם: עברית** – השפה העברית היא כלי ליצירת תקשורת עולמית בין יהודים ופתח לעושרה של ההיסטוריה והתרבות שלנו;

■ **תרבותו ומסורתו של העם** – עמוד תווך של ה'אמנה החדשה' הוא המחויבות המשותפת לשמירה על ההתפתחות וההפצה של החכמה הקולקטיבית של התרבות, הטקסים והמסורת היהודית באמצעות טקסט, לימוד, אומנות, ספרות, שירה ובאופן שיעשיר פרטים, בתי אב וקהילות;

■ **מלחמת העם באנטישמיות והדה-לגיטימציה נגד ישראל** – מאמץ זה כולל התגייסות של העולם היהודי, ממשלת ישראל וקהילות בישראל על מנת להדוף גילויים אנטישמיים ואת המתקפה הגוברת על זכות הקיום של ישראל.

מחזון למציאות: להשפיע על ארגונים אחד אחד

11. שחיקתה של 'האמנה הישנה' ניכרת ברחבי העולם היהודי. המשאבים שהופנו לארגונים אשר מייצגים את 'האמנה הישנה' מקוצצים בהתמדה ורבים חדלים להיות נאמנים להם. במציאות כזאת, התנגדות של ארגונים לשינוי או חוסר יכולת להסתגל למציאות החדשה עלולים להוות סכנה קיומית עבורם.

12. מוסדות יהודיים הסתגלו למציאות זו במגוון דרגות. חלקם שינו את החזון, הייעוד, האסטרטגיה או אופן הקצאת המשאבים שלהם, בעוד אחרים מתנגדים לשינוי והסתגלות הנדרשים. במקביל, נולדו יוזמות חדשות על בסיס על רעיון העמיות היהודית אשר אימצו אחד או יותר מעמודי התווך של האמנה החדשה הנ"ל.

13. כמו בכל רשת אחרת, שינוי בעולם היהודי דורש לזהות את ה'רכזות' העיקריות ולהתמקד בהן, נוכח השפעתן המשמעותית על העולם היהודי ועל החלקים המרכיבים אותו.

14. לכן, אסטרטגיית ההשפעה של צוות העולם היהודי במכון ראות עבור הרעיונות אשר הובאו במסמך זה כרוכה בזיהוי ארגונים שיכולים לקדם את 'האמנה החדשה' ובעידודם לנהל דו-שיח בקשר לתרומתם ל'אמנה החדשה' ולעתידה של מדינת ישראל והעולם היהודי. השלב הבא באסטרטגיה קורא ליצירת סינרגיות בין הארגונים עצמם, מה שיצור הדים ברחבי העולם היהודי ויתרום לחיזוק הרשת.